

Istina i misao

Izvorni članak UDK 167.2

Predrag Čičovački, Beograd

O funkciji analitičkih iskaza

I

U tekstu »Dve dogme empirizma« Quine je formulisao radikalnu tezu: ne postoji tako nešto kao što je distinkcija analitičko-sintetičko.¹ Njegovi kritičari su, u većini slučajeva, postupali onako kako je postupio i Diogen kad je čuo Zenonovu tvrdnju da nema kretanja – navodili su mu primere analitičkih i sintetičkih iskaza. Značajan **teorijski** argument koji nastoji da opovrgne radikalnu Quineovu tezu je onaj koji su naveli Grice i Strawson u tekstu »U odbranu jedne dogme«. Argument bi se mogao ovako sumirati: analitičko i sintetičko imaju manje više utvrđenu filozofsku **upotrebu**, a ako se par kontrasnih izraza uobičajeno i opšteprihvaćeno koristi u primeni na slične slučajeve, kada ti slučajevi ne čine neki **zatvoreni spisak**, onda je to dovoljan uslov da se kaže da postoje **vrste** slučajeva na koje se ti iskazi odnose, tj. da postoji data distinkcija.²

Ali Quineova radikalna teza nas ne sme zavarati – naime, nije postojanje samo distinkcije između analitičkih i sintetičkih iskaza ono što je najproblematičnije (jer i on sam navodi iskaz »Nije-dan neoženjen čovek nije oženjen« kao primer analitičkog iskaza nego je njegova argumentacija usmerena na to da postoje velike teškoće u razjašnjavanju **prirode** same distinkcije. Ovako shvaćen, Quineov tekst povlači za sobom niz pitanja: U čemu je smisao postojanja posebne klase iskaza koje nazivamo analitičkim? Šta razlikuje te iskaze od drugih? Šta se čini sa takvim iskazima?³

Sva se ta pitanja mogu sažeti u jedno: **kakvu funkciju imaju analitički iskazi?** Pitanje o tome kakvu bi funkciju analitički iskazi uopšte mogli imati – izgleda sasvim opravdano zato što se u filozofskoj literaturi kao primeri za analitičke iskaze obično navode trivijalni i neinteresantni iskazi (obično se navode »Sva tela su rasprostrta« i »Svi momci su neoženjeni muškarci«). Ali problem se ne sastoji samo u tome što se iz primera koji se obično navode ne može videti šta je (ili šta bi mogla biti) funkcija analitičkih

1

W. V. O. Quine, »Two Dogmas of Empiricism«, *From a Logical Point of View*, Cambridge, Massachusetts, 1953, str. 37.

2

H. P. Grice-P. F. Strawson, »In Defense of a Dogma«, *Philosophical Review*, 65, 1956, str. 141

3

H. Putnam, »The Analytic and the Synthetic«, *Mind, Language and Reality*, Cambridge, 1980, 2nd ed., str. 35-36

iskaza: isto tako je značajno da to – kako funkcionišu analitički iskazi, ne možemo shvatiti ni iz definicija takvih iskaza. Navedimo najvažnije definicije analitičkih iskaza, da bismo se uverili je li to slučaj:

I. Kantova definicija: analitički iskaz je onaj u kome je pojam predikata već sadržan, premda skriveno, u pojmu subjekta:⁴

II. Fregeova definicija: analitički iskaz je onaj koji je ili sam istina logike, ili se može redukovati na neku od istina logike, imajući u vidu sve iskaze od kojih zavisi prihvatljivost definicija:⁵

III. Definicija analitičkih iskaza preko značenja: analitički iskaz je onaj koji je istinit na osnovu značenja termina koji su u njemu sadržani.^{6, 7}

Iz navedenih je definicija jasno da one nastoje da pruže zadovoljavajući kriterijum, po kome bismo mogli utvrditi za neki iskaz da je analitički, ali pri tom ništa ne govore o funkciji takvih iskaza.

Čemu nam, dakle, uopšte mogu služiti ovako definisani iskazi? Shvatajući pitanje o njihovoj funkciji kao pitanje o tome da li postoji kontekst u kome je opravdano izgovoriti neki analitički iskaz *qua* analitički, Hamlyn dolazi do zaključka da takvog konteksta nema.⁸ On misli da je taj zaključak, implicitno, već sadržan u Kantovoj definiciji analitičkih iskaza zahvaljujući izrazu *«premda skriveno»*, na koji nije obraćeno dovoljno pažnje. Tim se izrazom želi sugerisati da, ako bi neko izgovorio rečenicu za koju se tvrdi da izražava analitički iskaz – uzmimo Kantov primer: *«Sva tela su rasprostrta»*, on ne bi bio svestan činjenice da značenje subjekta već uključuje u sebi ono što je izraženo predikatom. U stvari, on ne bi bio svestan implikacije upotrebljenih reči. Prema tome, ako bi neko rekao: *«Sva tela su rasprostrta»*, a mi mu na to primetili: *«To je analitičko»*, samo bismo mu ukazali na to da nešto nije u redu sa tim što je rekao, jer se pod *«telom»* već podrazumeva *«rasprostrta stvar»*.

Izgleda, dakle, da analitički iskazi nisu iskazi o stvarima, jer nema konteksta u kome bismo ih izgovarali kao iskaze o stvarima (osim kad nismo svesni implikacija upotrebljenih reči). Ali, izgleda da oni nisu ni iskazi o pojmovima, premda nas mogu informisati o delu značenja sadržanih termina (i to je sve o čemu nas mogu informisati), ali takvo informisanje mora biti uzgredno. Ono mora biti uzgredno zato što analitički iskazi nisu, kao takvi, definicije, te se odnose eksplicitno na reči ili njihova značenja.⁹ Čak i kad nas informišu o značenju reči, oni nas obično informišu samo o delu značenja (rasprostrtnost je samo jedan element u definiciji *«tela»*). Ako bi trebalo da se analitički iskazi primarno odnose na reči i njihova značenja, onda oni ne bi smeli da se na njih odnose delimično i uzgredno. A ako bi trebalo da se analitički iskazi odnose na reči i njihova značenja eksplicitno i potpuno, prestali bi biti analitički iskazi: zostali bi ili rečničke (leksikografske) definicije i, prema tome, empirijski iskazi, ili bi postali stipulativne definicije, postajući time rečenice forme: *«Neka x znači...»*, tj. performativi, a ne konstativi.

Posle ovako iscrpne analize, Hamlyn se pita zašto su, onda, filozofi pokušavali da izoluju klasu analitičkih iskaza kao da postoji njihova upotreba. Njegov odgovor je: zato što su razmatrali samo formu iskaza, *nezavisno od svih konteksta*. Iskazi kao *«Sva tela su rasprostrta»* su *idiomatski*: oni, kaže se, ne izražavaju nikakvu faktičku istinu, tako da, ako uopšte nešto izražavaju, moraju izraziti nešto što nikada ne može biti pogrešno. Tako je došlo do shvatanja da postoji izdvojena klasa iskaza, koji su nazvani *«analitičkim»* ili *«logički istinitim»*. Kaže se da su oni uvek istiniti, ali

bolje je reći da na način na koji to zato, zaključuje na način na koji s

U ovom ću radu da ne postoje *qua* analitičke,

II

Prva primedba koji su korišće – trivijalni. Vrše blematično, je analitičkih iskaza očigledni, trivijalno postupanje jes iskazima, po p napomenuti da bi oni morali i definicije tih i dava njegovo Hamlyn bi, ver svi analitički i jalnost njihove

Da bismo došli biti trivijalni u su analitički,

(1) Svi *a priori*

Je li taj iskaz iskaz. S druge filozofske i/ili

4 I. Kant, *Kritik der* przig, 1979, str. 5

5 G. Frege, *Die Gr* metic, Breslau, 18

6 A. Quinton, *«The* Analytic», P. F. *s* ophical Logic, O

7 a) Termin *«iskaz»* Kantovog *«Urteil»* vog *«Satz»*; posled vodi na engleski Quinton kao *«stat* kaz» koristimo tak vrste konstativa, k niti ili lažni.

b) Razlike između ja nisu tako velik prvi pogled moglo likuju samo po to činu na koji doka iskaz može svesti kontradikciju. Za b

bolje je reći da ne mogu biti lažni. Oni ne mogu biti lažni na način na koji to iskazi koji izražavaju faktičke istine, mogu biti samo zato, zaključuje Hamlyn, što ne mogu nikada biti korišćeni na način na koji se koriste iskazi koji izražavaju faktičke istine.

U ovom ću radu nastojati da pokažem da Hamlyn greši kad tvrdi da ne postoje konteksti u kojima upotrebljavamo analitičke iskaze *qua* analitičke, i da analitički iskazi nemaju nikakvu funkciju.

II

Prva primedba koja bi se mogla uputiti Hamlynu, tiče se primera koji su korišćeni u analizi: naime, svi su primeri koje on navodi — trivijalni. Vršanje analize na takvim primerima nije po sebi problematično, jer je uopšte slučaj da se u literaturi o problemu analitičkih iskaza, po pravilu, koriste samo neproblematični (tj. očigledni, trivijalni) slučajevi analitičkih istina. Razlog za takvo postupanje jeste taj što je tema savremenih rasprava o analitičkim iskazima, po pravilu, pokušaj definisanja tih iskaza. Ali važno je napomenuti da ni jedna definicija analitičkih iskaza ne kaže da bi oni morali biti trivijalni. Pošto se Hamlyn ne bavi utvrđivanjem definicije tih iskaza, već utvrđivanjem njihove funkcije, što opravdava njegovo korišćenje isključivo trivijalnih analitičkih iskaza? Hamlyn bi, verovatno, odgovorio da je njegovo opravdanje to što svi analitički iskazi i jesu trivijalni; on, naime, tvrdi da je trivijalnost njihovo svojstvo.

Da bismo došli do odgovora na pitanje moraju li analitički iskazi biti trivijalni u tom smislu da je očividno i neproblematično da su analitički, razmotrićemo sledeći primer:

(1) Svi *a priori* iskazi su analitički.

Je li taj iskaz analitički ili nije? Jasno je da to nije empirijski iskaz. S druge strane, mnogi su filozofi pokušavali da, na osnovu filozofske i/ili analize upotrebe običnog jezika, dokažu da je to

⁴ I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Leipzig, 1797, str. 59—61

⁵ G. Frege, *Die Grundlagen der Arithmetik*, Breslau, 1884, par. 3

⁶ A. Quinton, "The A Priori and the Analytic", P. F. Strawson ed., *Philosophical Logic*, Oxford, 1967., str. 108

⁷ a) Termin "iskaz" koristimo i umesto Kantovog "Urteil", i umesto Fregeovog "Satz"; poslednji izraz Austin prevodi na engleski kao "proposition", a Quinton kao "statement". Termin "iskaz" koristimo tako da referira na sve vrste konstativa, koji moraju biti istiniti ili lažni.

b) Razlike između navedenih definicija nisu tako velike kako bi se to na prvi pogled moglo činiti. One se razlikuju samo po tome šta kažu o načinu na koji dokazujemo da se neki iskaz može svesti na tautologiju ili kontradikciju. Za Kanta je pitanje mo-

že li se uspostaviti relacija identiteta između subjekta i predikata. Za Quintona je pitanje da li sadržani termini znače isto. Pošto se bavi aritmetičkim iskazima, Frege kaže da su istiniti analitički iskazi oni koji se mogu, pomoću definicija, redukovati na logičke istine. Shema redukcije je sledeća: pogledajmo iskaz "Svi momci su neoženjeni muškarci." — pošto "momak" znači, odn. identično je sa, odn. po definiciji je "neoženjeni muškarac", taj iskaz možemo redukovati u "Svi neoženjeni muškarci su neoženjeni.", što je tautologija. Pošto je za potrebe ovog rada dovoljno da postoji ovo "zajedničko jezgro", ne treba da favorizujemo neku od njih, ili da dokazujemo da je neka od njih bolja (u bilo kom smislu) od drugih.

⁸ D. W. Hamlyn, "Analytic Truths", *Mind*, 295, 1956., str. 359, 367

⁹ D. W. Hamlyn, "A Priori Knowledge", *The Theory of Knowledge*, London, 1971., str. 258

analitički (istinit) iskaz. Na osnovu toga, pretpostavimo da su oni u pravu, tj. da je iskaz (1) zaista analitički. Da li je to trivijalan analitički iskaz? Složili bismo se da je to trivijalan analitički iskaz, ako je moguće jednostavnom zamenom sinonima za sinonime, odn. problematične termine »a priori« i »analitički«, utvrdili da je reč o očiglednom analitički istinitom ili lažnom iskazu. Takav postupak je, naime, moguć u slučaju iskaza »Sva tela su rasprostrta.« i »Svi momci su neoženjeni muškarci.«: kad saznamo da »telo« znači »rasprostrta stvar« i da »momač« znači »neoženjen muškarac«, očigledno je da su to analitički istiniti iskazi, i to niko neće sporiti.

Primenimo sad isti postupak na iskaz (1). Quinton¹⁰ predlaže kao sinonime za »a priori«:

- a) ne-empirijsko,
- b) nužno,

a kao sinonime za »analitički« predlaže četiri definicije analitičkih iskaza — tri od njih smo već ranije naveli, a četvrta je konvencionalistička:

IV. Analitički iskaz je onaj koji je istinit (ili lažan) na osnovu konvencija jezika.

Kad se izvrše potrebne zamene, dobijamo osam različitih mogućnosti. (Za svaku od njih Quinton smatra da je analitički istinita i ekvivalentna sa (1). Iako je jasno da do zaključka o tome da li je svaka od tih mogućih kombinacija primer analitički istinitog ili lažnog iskaza dolazimo na osnovu filozofske analize i/ili analize upotrebe, običnog jezika, ni u jednoj od mogućih kombinacija nije ni očigledno ni neproblematično da li je to slučaj analitički istinitog ili analitički lažnog iskaza. Razlog tome je što pojmovi kao »a priori«, »analitički«, »nužno« i »empirijski« nisu jednoznačni. Filozofi se ne slažu u pogledu njihovog značenja. Npr. Quinton smatra da pojmovi »nužno«, »ne-empirijsko«, »a priori« i »analitičko« koincidiraju.¹¹ Watkins, međutim, ne misli da je »ne-empirijsko« sinonim ni za »nužno«, ni za »a priori«, ni za »analitičko«.¹² Za Kripkea je »ne-empirijsko« sinonim za »a priori« (jer se apriornost i definiše preko ne-empirijskog), ali nije sinonim za »nužno« (jer postoje kontingentne istine a priori) i nije sinonim za »analitički« (jer nisu svi a priori iskazi i nužni u isto vreme).¹³

Pošto nije ni očigledno ni neproblematično da li je iskaz (1) »Svi a priori iskazi su analitički.« i sam analitički istinit ili analitički lažan, ne možemo tvrditi da je odlika analitičkih iskaza da su trivijalni. Takođe se čini da bi svi filozofski iskazi koji su analitički morali biti analitički u netrivialnom smislu, jer kod njih sigurno nije očigledno jesu li istiniti ili ne.

III

Ali Hamlyn, ili neko drugi, možda bi mogao prigovoriti da analitički iskazi nisu trivijalni (samo) zato što je kod njih očigledno da su istiniti ili lažni na osnovu značenja sadržanih termina, ili zato što su neproblematični, nego (i) zato što su neinformativni. Da li su, međutim, tvrdnje o neinformativnosti analitičkih iskaza opravdane i kad su u pitanju oni iskazi kod kojih nije neposredno jasno da su analitički istiniti ili analitički lažni? Mnogi filozofi misle da je *contradictio in adjecto* tvrditi da analitički iskazi mogu biti informativni. Ako, međutim, *contradictio* i postoji, glavne definicije analitičkih iskaza, koje smo već naveli, ne ukazuju (bar ne eksplicitno) na to postojanje, jer one i ne kažu ništa o tome

može li neki c
contradictio i p
definicije anali
analitički iskaz
i) definiciju an
koji ne pribavi

U savremenoj
isključivanjem
formulom: uko
je on informa
veoma pogodn
gija je iskaz sa
nost. Kako je
znam da kiša
mativna, jer is
empirijski iska
držaj je utoliko
lika je klasa r
u pravu kad u
iskaz može rec
sam već nije t
isključuju ni je
isključivati nek
formativan?

Isključuju li, c
Analizirajmo o
je iskaz u (log

a) logički je n

b) postojanje s

c) postoje sinte

Ako je iskaz (1
tički lažan, sle
Ono što je važ
on isključuje b

¹⁰
A. Quinton, op. cit

¹¹
A. Quinton, op. cit

¹²
J. W. Watkins, »Be
Empirical«, Philoso
125—30

¹³
S. Kripke, Naming
ford, 1980, revised
34—9, 54—7

može li neki analitički iskaz biti informativan ili ne: ako, dakle, **contradictio** i postoji, treba **pokazati** da postoji. Ali, premda glavne definicije analitičkih iskaza ne kažu ništa o tome može li neki analitički iskaz biti informativan, Hintikka navodi (između ostalih i) definiciju analitičkih iskaza koja kaže da su analitički iskazi oni koji ne pribavljaju nikakve faktičke informacije.¹⁴

U savremenoj je filozofiji pojam informativnosti doveden u vezu sa isključivanjem mogućnosti; njihova se veza može izraziti opštom formulom: **ukoliko jedan iskaz isključuje više mogućnosti, utoliko je on informativniji**.¹⁵ Isključivanje mogućnosti se pokazuje kao veoma pogodna mera informativnosti iskaza. Po toj meri tautologija je iskaz sa nula informacija, jer ne isključuje ni jednu mogućnost. Kako je Wittgenstein rekao: »Ne znam ništa o vremenu ako znam da kiša pada ili ne pada.«¹⁶ Kontradikcija takođe nije informativna, jer isključuje sve mogućnosti. Po istoj toj meri, jedan empirijski iskaz je utoliko informativniji, tj. njegov empirijski sadržaj je utoliko veći, ukoliko on isključuje više mogućnosti, tj. ukoliko je klasa njegovih potencijalnih pobijača veća. Ako je Frege u pravu kad u definiciji analitičkih iskaza kaže da se analitički iskaz može redukovati na tautologiju (odnosno istinu logike, ako sam već nije tautologija, odnosno istina logike), a tautologije ne isključuju ni jednu mogućnost, kako onda analitički iskaz može isključivati neku mogućnost, tj. kako analitički iskaz može biti informativan?

Isključuju li, dakle, analitički iskazi uopšte ikakve mogućnosti? Analizirajmo opet iskaz (1) »Svi **a priori** iskazi su analitički.«. Taj je iskaz u (logičkoj) vezi sa tri mogućnosti:

- a) logički je nemoguće postojanje sintetičkih iskaza **a priori**;
- b) postojanje sintetičkih iskaza **a priori** nije logički nemoguće;
- c) postoje sintetički iskazi **a priori**.

Ako je iskaz (1) analitički istinit, sledi a); ako je iskaz (1) analitički lažan, sledi b); ali, ako je (1) sintetički **a priori**, sledi c).¹⁷ Ono što je važno, jeste to da, kakav god da je status tog iskaza, on isključuje bar jednu mogućnost, tj. on je informativan. Pretpo-

¹⁰
A. Quinton, op. cit., str. 109

¹¹
A. Quinton, op. cit.

¹²
J. W. Watkins, »Between Analytic and Empirical«, *Philosophy*, 32, 1957., str. 125—30

¹³
S. Kripke, *Naming and Necessity*, Oxford, 1980, revised and enlarged, str. 34—9, 54—7

¹⁴
J. Hintikka, »Are Logical Truths Analytic?«, *Philosophical Review*, 74, 1965., str. 178. Hintikka ne misli da bi ova definicija mogla biti loša ili pogrešna iz nekog razloga.

¹⁵
J. Hintikka, *ibid.*, str. 183. K. R. Popper je u svojoj *Logici naučnog otkrića* prvi eksplicitno razradio ovu vezu; vidi posebno odeljke 23, 31 i IX.

¹⁶
L. Wittgenstein, *Logičko-filozofski traktat*, Sarajevo, 1960., 4.461.

¹⁷
A. O. Johnson, »Denial of Synthetic A Priori«, *Philosophy*, 35, 1960, str. 261. Johnson tvrdi da, ako je iskaz »Nema sintetičkih iskaza **a priori** (koji je logički ekvivalentan iskazu (1) »Svi **a priori** iskazi su analitički.«) sam sintetički **a priori**, onda je to dokaz da postoji bar jedan sintetički iskaz **a priori**.

stavimo da je (1) analitički istinit iskaz. U tom slučaju, to što se on može svesti na tautologiju ništa ne govori protiv (ili o) njegovoj informativnosti, već samo govori o prirodi mogućnosti koje se njime isključuju. Mogućnost postojanja sintetičkih sudova **a priori**, koju isključuje iskaz da su svi **a priori** iskazi analitički, nije **faktička** (ili **realna**) mogućnost. Faktičke mogućnosti se isključuju u slučaju empirijskih iskaza. Empirijskim iskazom »Pada kiša« tvrdi se da je nešto slučaj: ali to za šta se tvrdi da je slučaj – **nije moralo biti slučaj**. I analitičkim iskazom se tvrdi da je nešto slučaj: ali to za šta se analitičkim iskazom tvrdi da je slučaj, **nije moglo ne biti slučaj**. Bez obzira da li je iskaz »Svi **a priori** iskazi su analitički.« analitički istinit ili analitički lažan, mogućnost koja se njime isključuje nije faktička, nije onog reda kao u slučaju iskaza »Pada kiša.«. Mogućnost koju isključuje iskaz (1) je **prima facie** mogućnost, zato što smo mogli verovati da ona postoji samo dok nismo nedvosmisleno ustanovili da je taj iskaz analitički (istinit ili lažan). Da bismo to razjasnili, navedimo još dva primera:

1) Goldbachova hipoteza kaže da svaki paran broj veći od 2 mora biti zbir dva prosta broja. Pod uobičajenom pretpostavkom da su svi iskazi aritmetike analitički, i Goldbachova hipoteza mora biti analitički istinita ili analitički lažna. Pošto nemamo konačan dokaz da je Goldbachova hipoteza istinita, postoje **prima facie** obe mogućnosti, naime i da je istinita i da je lažna. Ali pošto je Goldbachova hipoteza nužno ili istinita, ili lažna, tj. može se svesti ili na tautologiju ili na kontradikciju, obe mogućnosti postoje samo dok nedostaje dokaz što je slučaj.

2) Možemo se pitati koliki se broj različito obojenih površina nalazi na površini od jednog kvadrata (ili bilo koje druge geometrijske figure): dilema je da li je njihov broj konačan ili beskonačan. Filozofi smatraju da je zadatak njihove analize da se utvrdi koja se od alternativa može svesti na apsurd. Alternativa koja se može svesti na apsurd je samo **prima facie** mogućnost, a njena negacija je analitička istina koja, što je veoma važno, govori nešto i o svim **realnim** kvadratima.¹⁸

Ako implikacija isključivanja **prima facie** mogućnosti može biti ta da analitički iskazi mogu posredno pribavljati neke faktičke informacije, onda Hintikka definicija, koja kaže da su analitički oni iskazi koji ne mogu pribavljati faktičke informacije, nije valjana. Analitički iskazi mogu biti informativni na isti način na koji su informativni i sintetički iskazi – informativni su za onoga ko ne zna da je slučaj ono što je njima tvrđeno ili implicirano. Zaključak da ne postoji asimetrija između analitičkih i sintetičkih iskaza u pogledu informativnosti, veoma je značajan – zato što mnogi filozofi iz toga što je neki iskaz informativan, zaključuju da on ne može biti analitički.^{19,20}

IV

Analitički iskazi, dakle, ne moraju biti trivijalni, tj. moguće je postojanje slučajeva koji nisu očigledne i neproblematične analitičke istine, kao i postojanje slučajeva informativnih analitičkih iskaza. Ako je ovo posljednje slučaj, jasno je da bi jedna od funkcija analitičkih iskaza, kao i u slučaju sintetičkih iskaza, mogla biti da informišu. Ali, razmatrajući samo trivijalne analitičke iskaze, teško je primetiti da bi oni mogli funkcionisati na taj način.

slučaju, to što se otiv (ili o) njegogućnosti koje se sudova *a priori*, analitički, nije fakti se isključuju u »Pada kiša« tvrdi je slučaj – nije da je nešto slučaj, nije slučaj, nije Svi *a priori* iskazi, mogućnost koja kao u slučaju iskaz (1) je *prima* ona postoji samo az analitički (isti- još dva primera:

broj veći od 2 om pretpostavkom va hipoteza mora nemamo konačan stoje *prima facie* ažna. Ali pošto je , tj. može se sve- mogućnosti postoje

enih površina na- druge geometrij- in ili beskonačan. da se utvrdi koja tiva koja se može a njena negacija ori nešto i o svim

nosti može biti ta ke faktičke infor- i su analitički oni cije, nije valjana. način na koji su za onoga ko ne plicirano. Zaklju- sintetičkih iskaza – zato što mnogi zkaljučuju da on

tj. moguće je po- lematične analiti- ativnih analitičkih da bi jedna od etičkih iskaza, mo- rivijalne analitičke ncionisati na taj

Da li bi postojanje eventualnih netrivialnih analitičkih iskaza moglo ukazati na još neku moguću funkciju takvih iskaza? Razmatrajući problem informativnosti analitičkih iskaza, videli smo da mogu imati interesantne implikacije (npr. logička nemogućnost sintetičkih iskaza *a priori*). Kad takvi iskazi prestanu biti informativni i postanu opšte poznati, mogu biti korišćeni u lancu argumentacije. U diskutovanom slučaju, iskaz koji se bavi relacijom apriornog i analitičkog ima značajne posledice za pitanje postojanja sintetičkih iskaza *a priori*, čiju je egzistenciju i značaj Kant nastojao da dokaže. Prema Ayeru, tvrdnja da je iskaz (1) analitički istinit, rezultira negacijom metafizike.²¹ Analitički iskazi su, dakle, i u ovom slučaju, simetrični sa sintetičkim – čak i kad je prestalo biti informativno da se Zemlja okreće oko Sunca, to je ipak (ostao) dokaz da Zemlja nije centar svemira.

V

Filozofi su dugo verovali da analitički iskazi moraju biti trivialni: pokazali smo da to ne mora biti tako. Takođe smo pokazali da, nasuprot Hamlynovom mišljenju, postoje konteksti u kojima upotrebljavamo analitičke iskaze. Prvi slučaj kada ih upotrebljavamo *qua* analitičke je kad su informativni. Ali informativni su samo netrivialni analitički iskazi, i to informativni na isti način kao i sintetički iskazi, premda mogućnosti koje isključuju nisu faktičke, kao u slučaju sintetičkih iskaza, već su *prima facie* mogućnosti. Ono što se tvrdi takvim analitičkim iskazom je informativno za onoga ko ne zna da je to što se tim iskazom tvrdi slučaj, kao što je to da pada kiša informativno samo onome ko, iz bilo kojih razloga, ne zna da pada kiša. Kad jednom saznamo, na osnovu filozofske analize i/ili analize upotrebe običnog jezika, da je ono što se analitičkim iskazom tvrdi slučaj, to prestaje biti informativno, na isti način na koji prestaje biti informativno i to da pada kiša – kad to već jednom saznamo. Kad to što se tvrdi nekim iskazom, bilo analitičkim ili sintetičkim, već znamo i kada to više nije informativno, takav se iskaz može ponovo upotrebiti još idio-

18

Netrivialni analitički iskazi nam, dakle, mogu pribavljati posredno čak i faktičke informacije, premda ne tvrdimo da to tako mora da bude u svakom slučaju. Johnson smatra (Op. cit., loc. cit.) da je i iskaz (1) »Svi *a priori* iskazi su analitički« informativan na taj način da nam daje znanje o svetu. Ako je (1) istinit iskaz, smatra on, njegova konsekvenca je da je nemoguće postojanje sintetičkih iskaza *a priori*, a to dalje implicira da nam jedino empirijska nauka, shvaćena tako da obuhvata samo empirijske iskaze, može dati znanje o svetu. Ako je pak iskaz (1) lažan, implikacije su opet informativne: pod istim pretpostavkama kao i u gornjem slučaju, sledi da nije nužno da nam samo empirijska nauka može dati znanje o svetu.

Čini nam se, ipak, da je Johnsonov zaključak malo nategnut – ko bi, recimo, branio stanovište da empirijska nauka obuhvata samo empirijske iskaze?

19

Na osnovu toga što smatra da je iskaz (1) informativan, Johnson (ibid., loc. cit.) zaključuje da je taj iskaz sintetički (*a priori*). Kad se, međutim, isključi informativnost, ne vidi nijedan drugi razlog zbog koga bi se tvrdilo da je (1) sintetički iskaz.

20

Sada bismo mogli predložiti eventualan kriterijum za razlikovanje trivialnih od netrivialnih analitičkih iskaza; taj mogući kriterijum bi bio: pretpostavimo da je A neki analitički iskaz i zapitajmo se da li je moguće ozbiljno verovati da ne-A. A je trivialan analitički iskaz ako ne mogu ozbiljno verovati da ne-A, a netrivialan ako mogu.

21

A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, Gloucester, Massachusetts and London, 1946, str. 38, 72, 86–7

matski ili radi argumentacije. To da se analitički iskaz može upotrebiti radi argumentacije drugi je slučaj kad se on može upotrebiti *qua* analitički. Takav iskaz može imati veoma značajnu ulogu u argumentu: ako je potvrđeno da su sve druge premise osim x valjane, a x je analitički istinit iskaz, onda je argument sigurno valjan; ako je pak x analitički lažan iskaz, onda ceo argument nije valjan, bez obzira na to kakve su druge premise.

Utvrđivanjem da postoje i netrivialni analitički iskazi i utvrđivanjem da takvi iskazi mogu biti informativni i da mogu funkcionisati kao karike u lancu zaključivanja, otkrili smo — rajlovski rečeno — nove logičke moći pojma »analitičko« (za koje se ranije mislilo da ne postoje) i dopunili našu mapu pojmova. Time se još jednom potvrdila i filozofska relevancija utvrđivanja analitičnosti iskaza, odnosno pojmovne analize, bez obzira na to smatra li se da se u tom iscrpljuje zadatak filozofije, ili se smatra da je to samo utvrđivanje pouzdane osnove za buduću sintezu.

Čičovački Predrag

On Function of Analytic Statements

The problem consists in the fact that we can see neither from the examples usually given of analytic statements, nor from the definitions of analytic statements what their function could be. Moreover, some philosophers claim that there is always a context in which one could use an analytic statement *qua* analytic.

The main step in discovering what their function could be is to grasp that analytic statements need not be trivial. There is no reason why they have to be trivial: none of the definitions claims that triviality is their property.

When one grasps that there is no asymmetry between analytic and synthetic statement in that sense, it is possible to find out that they are symmetrical in the sense of informativity too, and also that analytic statements could be used in the chain of argumentation. From that we can see not only that there are contexts in which we would use analytic statement *qua* analytic — the first one is when they are informative and the second when we put them in an argument — but also that there is no sharp distinction between analytic and synthetic statements.